

Istorijos interpretavimas šiuolaikinėje lietuvių eseistikoje

Birutė Meržvinskaitė

A.J. Greimo semiotikos ir literatūros teorijos centras
Literatūros, kultūros ir vertimo tyrimų institutas
Vilniaus universitetas
E-mail: birute.merzvinskyte@flf.vu.lt
<https://orcid.org/0000-0001-9135-9745>

Anotacija. Straipsnyje aptariami istorijos vaizdavimo ypatumai Sigito Parulskio esė rinktinėje *Amžinybė manęs neįaudina* (2018). Atskleidžiama, kaip autoriaus kultivuojamas esė žanras paradoksaliai derina subjektyvumą, kritinę ironišką pasakojimo perspektyvą ir konvencines historiografinės analizės kategorijas (valstybė, religija, visuomenė, kolektyvinė tapatybė, kultūra). Prieštaringų literatūrinės vaizduotės ir istorijos faktiškumo reikšmių ir sąveikų tyrimas leidžia patikrinti naujojo istorizmo tezę apie „tekstų istoriškumą ir istorijos tekstualumą“.

Esminiai žodžiai: istorija, esė, tekstualumas, mitas, tapatybė, trauma.

Interpretation of History in the Contemporary Lithuanian Essayistics

Birutė Meržvinskaitė

A. J. Greimas Centre for Semiotics and Literary Theory
Institute for Literary, Cultural and Translation Studies
Vilnius University

Summary. The article discusses the peculiarities of the representation of history in Sigita Parulskis's essay collection *Eternity does not move me* (2018). The essay as genre in this book unites subjectivity, critical and ironic mode of narration and the conventional categories of historiographical analysis (the state, religion, society, collective identity, culture). Explanation on the ambivalent sense and relationship between literary imagination and historical facticity is done to prove the New Historicism slogan "the historicity of texts and the textuality of history".

Keywords: history, essay, textuality, myths, identity, trauma.

Šiuolaikinės literatūros ir istorijos teorijas suartina jose viešpataujantis požiūris į istoriją kaip tekstą. Praeitis savaime nėra istorija, reikšmės ir rišlumo praeities įvykiams suteikia juos įprasminantys ir aktualizuojantys pasakojimai. Istorijos randasi rašymo procese, steigiančiame objektą. Požiūris į istoriją kaip tekstą nereiškia nei praeities įvykių faktiškumo, archyvinių šaltinių neigimo, nei teksto ar konkretaus diskurso pirmumo teigimo skirtingose veiklos srityse. Istorijos tekstualumo pripažinimas reiškia, kad istorinį žinojimą reprezentuoja ne tik istoriografija, bet ir kiti diskursai, pirmiausia, literatūra (Fulda,

Received: 03/10/2021. Accepted: 15/10/2021

Copyright © 2021 Birutė Meržvinskaitė. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Tschopp 2002, 40). Literatūros kūrinys ir istoriko veikalas yra kalbinės konstrukcijos, sukurti tekstai, kuriuos reikia aiškinti, interpretuoti.

Žvelgiant retrospektyviai, literatūros ir istorijos diskurso palyginime išryškėja dvi tendencijos: priešpriešinti arba suartinti. Pirmoji tendencija vadovaujasi Aristotelio *Poetikoje* įvardinta poeto ir istoriko skirtimi:

Istorikas ir poetas skiriasi ne tuo, kad vienas iš jų rašo eilėmis, o kitas proza. Juk jei Herodoto veikalus kas nors išdėstytų eilėmis, jie vis tiek būtų istoriniai veikalai, nesvarbu, ar eiliuoti, ar neeiliuoti. Skirtumas tas, kad pirmasis pasakoja apie įvykius, kurie tikrai buvo, o antrasis apie įvykius, kurie galėtų būti. Todėl poezija yra filosofiškesnė ir kilnesnė už istoriją, nes ji labiau atskleidžia bendruosius dėsningumus, o istorija – pavienius įvykius.

(Aristotelis 1990, 1451b).

„Lingvistinio posūkio“ inspiruotų struktūralistinių ir postruktūralistinių teorijų atstovai suabejoja šiuo poeto ir istoriko skirties apibūdinimo įtikinamumu. Aristotelio suformuluota priešprieša kvestionuojama, istoriniam tyrimui pritaikius literatūriškumo ir naratyvumo sąvokas, suartinančias literatūrą ir istoriją kaip kalbinius artefaktus. Rolandas Barthesas straipsnio „Istorijos diskursas“ pradžioje kelia klausimą, ar istorijos mokslas, konvenciškai apibrėžiamas kaip „pasakojimas apie praeities įvykius, paklūstantis „realumo“ imperatyvui ir pateisinamas „racionalaus“ dėstymo principais, turi kokių nors specifinių struktūrinių ypatumų ar funkcijų, kurios leistų jį atskirti nuo pasakojimo, kurį randame epopėjoje, romane, dramoje“ (Barthes 1989, 127). Aptaręs ir palyginęs pasakojimo technikas, laiko struktūras, subjektyvumo (autorius ir skaitytojo) raišką, retorinių figūrų vaidmenį, pasakojimo santykį su nekalbine tikrove istoriniame ir literatūriniame diskursuose, Barthesas atmeta konvencinės istorijos prielaidas, kad įvykiai egzistuoja anapus kalbos ir kad kalba yra tik instrumentas, išraiškos priemonė. Jis teigia, kad nėra griežtų kriterijų, skiriančių istorinį ir realistinį fiktyvų pasakojimą. Atrodytų, istoriko diskurso kokybei svarbesnis faktografinis tikslumas, tačiau, Barthesas cituoja Nietzsche'ę, kad atsirastų faktas, iš pradžių jam reikia suteikti prasmę (Barthes 1989, 138). Faktai – tai pasakymai, įvykių, pavyzdžiui, revoliuciją, karą, įžengimą į sostą, klasifikuojantys teiginiai, kuriuos galima interpretuoti skirtingai, nes juos veikia konkretaus laikotarpio ideologijos ir vaizdiniai. Be to, su konkrečiu įvykiu siejamų faktų kaupimas, atranka ir interpretavimas neturi pabaigos. Faktai gyvuoja kalbiniu pavidalu, jie nėra istorinės realybės kopijos. Praeities tyrinėtojai, pasak Bartheso, siekdami sukurti objektyvaus kalbėjimo išpūdį, vaizduoja referentą kaip išorinį diskursui, nors jis pasiekiamas tik diskurse, diskurso dėka. Pabrėžiamas „fikcijos“ ir „istorinės reprezentacijos“ sąvokų, priešpriešinamų „realybės“, „realumo“ sąvokoms, sinonimiškumas. Istorinė realybė – tai efektas, sukuriamas rašytojų ir istorikų tekstų, kuriuose susilieja pasakojimo prasmę formuojantys teiginiai ir pasakojimui tarsi nereikšmingi elementai, detalės, aprašymai. Mąstoma realybe tampa teksto realumas, praeities įvykių tiesa redukuojama į realumo efektą, fiksuojantį ir slepiantį atotrūkį tarp realių objektų ir kalbinių simbolių. Realumo efektą arba referencinę iliuziją, žodžio sukibimą su daiktu realizmo ir konvencinės istorijos diskursuose grindžia referento pirmenybė ir signifikato nebuvimas. Ženklo išardymas (signifikato ir signifikato atsiskyrimas) klasiki-

niuose diskursuose atliekamas „vardan referencinės pilnatvės“. Modernybės diskursuose ženklų išardymas, gaminantis „naująjį įtikinamumą“, virsta ženklų ištuštinimu ir verčia permąstyti tradicinės vaizdavimo ir reprezentacijos sampratas (Barthes 2009, 28–29).

Poststruktūralistinėje literatūros teorijoje visuotinio tekstualumo idėja suformavo požiūrį į kontekstą kaip į tekstą. Istorinio konteksto, suprantamo kaip kultūros sistema, apimanti socialines institucijas ir praktikas, istoriją ir politiką, kūrybą ir kasdienybę, virtimui tekstais ypač atidus naujasis istorizmas, kuriame istorijos ir teksto santykis apibūdinamas chiazmu „tekstų istoriškumas ir istorijos tekstualumas“. Chiazmo autorius, vienas naujojo istorizmo pradininkų Louis Montrose’as paaiškino chiazmą sudarančias sąvokas: tekstų istoriškumas reiškia „visiems tekstams būdingą kultūrinę specifiką, socialinį įsišaknijimą“. Istorijos tekstualumas, pirmiausia, nurodo, kad „visa praeitis, jos autentiškumas, gyvas materialus buvimas tiesiogiai nepasiekiamas, mus pasiekia tik tiriamos visuomenės išlikę tekstiniai pėdsakai. Būtent tų, o ne kitų pėdsakų išlikimo negalime vadinti atsitiktiniu, jis yra sudėtingų, subtilių socialinių saugos ir nykimo procesų komplekso rezultatas“. <...> Ilgainiui šie tekstiniai pėdsakai tampa „vėlesnių tekstinių meditacijų objektu kaip „dokumentai“, kuriais remdamiesi istorikai konstruoja savo tekstus, vadinamus „istorijomis“ (Montrose 1989, 20). Literatūriniai ir neliteratūriniai tekstai kultūrinėje apyvarčioje neatskiriami, jie pateikiami kaip vienas kito interpretacijos. Naujojo istorizmo skelbtą tekstualumą ir interdiskursyvumą atitinka ribų tarp literatūros ir teatro, socialinio politinio gyvenimo ir kasdienybės, populiariosios ir elitinės literatūros iššūkimai. Tarpdiskursyvinės tyrimo nuostatos leidžia peržengti diskurso ir žanro ribas. Naujųjų istorikų pamėgtas trumpas pasakojimas (anecdote), kuriame ieškomas ir atrandamas literatūriškumas, išduoda nepasitikėjimą didžiaisiais naratyvais, savo nekanoniškumu ir fragmentiškumu primena esė žanro takumą. Tirdami subjektyvumą, naujieji istorikai išplėtė biografinę analizę, atsižėrdami į žmogiškosios prigimties universalius dalykus: kūną, geismą, mirties baimą, galios ir prestižo troškimą, tapatybės formavimąsi konkrečioje visuomenėje, kultūroje, įtraukiančioje į savo prasmės tinklus.

Nepaisant XX ir XXI amžių sandūroje tarp istorikų suaktyvėjusių raginimų atkreipti dėmesį į technologijų svarbą tiriant istoriją, „grįžti prie daiktų“ (Domańska 2006), „posūkiu į materialumą“, dabartinėje istoriografijoje greta kognityvinio, ideologinio matmens išlieka svarbus estetiškas matmuo. Istorijos teorijos požiūriu literatūrinio ir istorinio tekstų sąrašymą tyręs Haydenas White’as pastebėjo, kad „neišvengiamai poetinės istorinio veikalo prigimties“ (White 2003, XY) analizė ne tik praturtina istorijos tyrinėjimus tropologijos, naratyvumo ir vaizduotės kategorijomis, bet ir paskatina suvokti istoriko mokslinės veiklos ribas. Istorikai, pripažįstantys literatūros naudą istorijos tyrimams, nurodo keletą bendradarbiavimo paskatų: literatūra yra istorijai aktualių temų šaltinis, ji, primindama praeitį, pažadina ‘praeitiškumo’ jausmą; įveda istorijos temas į kultūros pasaulį; skatina apmąstyti istorines traumines patirtis, atminties ir užmaršties santykį, istorinio pažinimo, istorijos kaip diskurso savitumą; pagaliau, literatūra, aprašydama neįvykusias istorijas, suteikia galimybę išplėsti istorinę vaizduotę (Švedas 2018, 14). Prisimenant White’ą, galima papildyti, kad literatūra parodo naratyvumo (žinojimo virtimo pasakojimu) vertę vaizduojant istoriją.

Istorijos vaizdavimo ypatumų literatūroje tyrimas dažniausiai remiasi istorinio romano žanru. Šiame straipsnyje analizės objektu pasirinkta eseistika. Esė, vienas įtakingiausių žanrų Lietuvos Nepriklausomybės laikotarpio literatūroje, užima svarbią vietą Sigito Parulskio kūryboje. „Amžinybė manęs nejaudina“ (2018) yra šeštoji autoriaus eseistikos knyga. Parulskio esė dažnai pasirodo internetinėje erdvėje, žiniasklaidoje, patraukia skaitytojų, profesionalų ir mėgėjų dėmesį polemniais teiginiais.

Esė žanras, kultivuotas moralistų, švietėjų, rašytojų ir filosofų, nuo pat atsiradimo pradžios suprantamas kaip mąstymo būdas, pažinimo principas ir svarstymas pasižymi temine įvairove, atvirumu eksperimentinėms žinojimo ir galvojimo formoms taip pat, kaip romanas. Esė teritorija – tarp meno ir politikos, beletristikos ir publicistikos, etikos ir estetikos. Joje subjektyvumas, spontaniškas, nedogminis galvojimas derinamas su racionalia, skeptiška laikysena. Žanrinis hibridiškumas, fragmentiškumas pasireiškia perėjimais nuo vaizdumo į sąvokų kalbą, nuo filosofinių svarstymų į kasdienės buities realijų fiksavimą. Thomas Karshanas apibendrina: „Esė sugriauna kategorijas ir apibrėžimus, apimdama didžiulę galimų formų įvairovę“ (Karshan, Murphy 2020, 32). Literatūros tyrinėtojų esė laikoma ir moderniosios literatūros universaliu atpažinimo ženklu, žanru, gebančiu varžytis dėl įtakos ir autoriteto su dokumentu, ir rašytojo autorefleksyvia praktika. Pagrindinė jos ypatybė – individualus požiūris į vaizduojamus dalykus, pasireiškiantis pasakojimu pirmojo asmens, Aš forma.

Savo nenorą paklusti žanro kanonui, esė būdingą ribų peržengimą ir klasifikacijų nepaisymą Parulskis pripažįsta knygos ketvirtajame viršelyje ir siūlo esė rinktinę skaityti, nepaisant ją sudarančių tekstų savarankiškumo, kaip vientisą pasakojimą „apie stingstantį laiką ir jame atsispindintį grožį, ir negandą, ir atmintį <...>, bet labiausiai ji apie dabartį, apie esamąjį laiką“ (Parulskis 2018). Įdomu paminėti, kad Parulskis aptariamą knygą pradedantį tekstą „Sustingusio laiko kasyklos“ vadina „mažu eseistiniu romanu“. Temų įvairovė krenta į akis, vien tik pažvelgus į esė pavadinimus. Pasakojama apie santykį su laiku, valstybinėmis šventėmis, nacionalizmu, atmintimi, sovietine praeitimi, Europos sąjunga, pabėgėliais ir apie susvetimėjimą, atvirumą, gėdą, rašytojo reputaciją, skausmą, politiką, pinigus. Knygos pagrindiniu veikėju, savotišku protagonistu, kalbančiu apie savo patirtis, būsenas ir nuotaikas, tampa pasakotojas, kurio artumą empiriniam užtekstiniam autoriui liudija biografinių detalių gausa: Obeliai, Juodoji upė, Šiaurės miestelis Vilniuje, šeiminės aplinkybės, tarnyba sovietinėje kariuomenėje, šuo Faustas, parašytų knygų pavadinimai, skaitomi, cituojami, interpretuojami pamėgti menininkai Coetzee, Gombrowiczius, Tomas Venclova, Šarūnas Sauka. Biografinės detalės, citatos ir autocitatos šiame straipsnyje suvokiamos kaip rašytojo sąmoningai pasirinkta eseistinė „laisvojo rašymo“ strategija, sustiprinanti subjektyvų pradžią ir autentiškumo iliuziją.

Istorija knygoje atsiskleidžia pirmiausia kaip žmogaus būtis laike, kaip pasakojimas apie tikras ir fikcines patirtis. Žmogus neturi vienos istorijos: jis kalba, dirba, galvoja, gyvena, kuria. Žmogaus gyvenimas visada susideda iš daug istorijų, kurių pasakojimas neatskiriamas nuo praeities ir dabarties sąveikų aiškinimo. Kitaip tariant, istorijos interpretavimas neatskiriamas nuo jos rašymo. Teisėtai vadinamomis Parulskio „kūrybine laboratorija“ (Čerškutė 2018) „Sustingusio laiko kasyklose“ fiktyvumo ir tikrovės santykis,

žaidimas kaukėmis reflektuojamas, pabrėžiant pasakojimo bevarde pirmojo asmens forma virtimą pasakojimu trečiojo asmens, kuriam suteikiamas Edvardo vardas, forma:

*Kai pats sau nusibostu, rašau apie Edvardą, Nes nebenoriu rašyti apie save. Ar Edvardas esu aš? Nežinau. Ar Edvardas žino, kad aš egzistuoju? Nežinau. Ar dar kas nors žino, kad egzistuojame ir aš, ir Edvardas? Jeigu aš prasimaniau Edvardą, kas nors galėjo prasi-
manyti mane.*

(Parulskis 2018, 18)

Pasakojimą struktūruojanti pirmojo ir trečiojo asmens formų kaita atskleidžia požiūrį į kūrybą, rašymą kaip tapatybės steigties ir atšaukimo istoriją. Pasakotojo dvejinimasis reiškia, kad individualios praeities tyrimas nėra galutinis žinojimas. Šio fakto pripažinimas yra tarsi savotiškas kvietimas svarstyti praeitį, bandyti užmegzti dialogą su ja.

Kita vertus, žaidimas kaukėmis, knygoje „Amžinybė manęs nejaudina“ pasireiškian-
tis sudėtinga subjekto tapatinimusi su tiesiog žmogumi ir su lietuviais, rusais, lenkais, europiečiais, savo kartos atstovais, rašytojais konsteliacija, objektyvina savąjį aš, leidžia pažvelgti į save kaip kitą, kiekvieną. Knygoje išryškinamos dvi subjekto politinės tapatybės – sovietinė, kurios metafora – šuns širdis (aliuzija į Michailo Bulgakovo to paties pavadinimo kūrinį) ir tautinė, susiliejanči su aktualia vakarietiškąja tapatybe. Abi tapatybes jungia jas kritiškai svarstantis pasakotojas, vadinantis save „Vakarų kultūros adeptu“. Individualios, egzistencinės tapatybės istorija įrašoma į kolektyvinės, kultūrinės ir tautinės tapatybės istoriją, individuali ir kolektyvinė tapatybės konstruojamos kartu. Istorijos ir laiko pajautimas ateina žmogui tarsi iš išorės, pirmiausia, iš gimtosios kalbos ir literatūros, kurios, savo ruožtu, leidžia įprasminti subjekto istoriją kaip visų kitų istorijų pagrindą.

Knygą sudarančiose esė greta biografinių detalių gausu šiuolaikinės istorijos įvykių: Brexitas, Krymo okupacija, Alepo griuvėsiai, plūstantys į Europą pabėgėliai, lietuvių emigracija, numuštas Malaizijos keleivinis lėktuvas, teroristų išpuoliai, ultradešiniųjų stiprėjimas. Vadovaujantis mintimi, kad filogenezę atitinka ontogenezę, individo raida atkartoja žmonijos raidą, brėžiamos Lietuvos ir pasaulinės istorijos paralelės:

Mums, lietuviams, nieko naujo neatsitiko, ko nebūtų jau buvę pasaulio civilizacijų istorijoje. Deja, tenka pripažinti, kad mūsų istorija visuomet tėra tik didžiųjų valstybių istorijos atspindys, atšvaitas, tai, kas vyksta mūsų mažoje valstybėje, dažniausiai tebūna nuoroda į ką nors didesnio už jos ribų. Svarbiausi lūžiai vyksta labai giliai žmogaus psichikos rūsiuose ir dažniausiai jie sunkiai įžvelgiami. Keičiasi žmogaus elgsena, bet ne pati esmė – apsiginti, pasidauginti ir apsaugoti palikuonis.

(Parulskis 2018, 174)

Atpažįstame Parulskio kūryboje pasikartojantį motyvą – individo istorinė sąmonė, dalyvavimo kultūroje vertė nustelbiama biologinio, kūniškojo prado. Atsigręžusi į žmogaus prigimtį istorinė sąmonė neišvengiamai panyra į mitologinę miglą. Knygoje minima istorijos ypatybė virsti mitu tampa savotišku leitmotyvu: „Mes gyvename mitų pasaulyje. Kai tik imame galvoti apie senesnę nei keli šimtai metų istoriją, atsiduriame mitų pasaulyje <...> Šiuolaikiniai žmonės <...> neskiria mito nuo istorijos“ (Parulskis 2018, 96). Rytas numintinti istoriją, primenantis teorinius ginčus apie dokumento ir monumento santykį istorijoje,

pasireiškia kategoriška išvada, reziumuojančia užsitęsčius nesutarimus dėl Vyčio paminklo Lukiškių aikštėje: „<...> Norintys statyti Vytl galvoja apie mitologinę pasakišką Lietuvą. Galėtume apsispręsti, ar norime gyventi maitinami mitais ir pasakomis, ar realiame laike“ (Parulskis 2018, 199). Vytiš asocijuojasi su „kompleksuotos tautos ambicijomis būti didele mito sąskaita“ (Ten pat). Nuostatą metafiziką keisti fizika, o istorijos reikšmių ieškoti dabartyje išduoda knygos pavadinimas „Amžinybė manęs nejaudina“. Racionalaus, švietėjiško istorijos interpretavimo pasekmė – herojiškumo išnykimas. Tikėjimo herojais pabaiga ne tik formuoja kritinę istoriją, bet ir kelia prieštarigus jausmus, slepiamus po ironijos kauke:

Man lietuviybė brangi kaip idėja platoniška prasme; ir toje idealioje erdvėje susitinkame mes visi, gražūs, teisingi lietuviai, su savo kiek skersa istorija, neaiškia teritorija, su savo neūžauga Vytautu Didžiuoju ir su kitais durnais didvyriais ir apipuvusiais klasikais, su visais sulenkėjusiais lietuviais ir sulietuvėjusiais lenkais, gudais, žydais, rusais, totoriais, prisidėjusiais prie mūsų valstybės kūrimo ir puoselėjimo, tai erdvė, kur mus sieja, jungia, kur mus globoja ta pati kalba, istorija, teritorija, kultūra, klaidos, baimės, viltys.

(Parulskis 2018, 125)

Ironija liudija istorinių metanaratyvų žlugimą, dvilypį santykį su XIX amžiaus literatūroje ir istoriografijoje sukurtomis konvencinėmis tautos, gimtosios kalbos, teritorijos, religijos, valstybės sąvokomis. Knygoje įskaitoma mintis, kad laiko, istorijos išbandymus deramai atlaikė tik gimtoji kalba. Literatūros vargai lyginami su Lietuvos istorijos, valstybingumo, kultūros, „sulipdytos iš gabalų, degintos, šaudytos, okupuotos, tremtos ir, galiausiai, prisikėlusios iš pelenų“, vargais (Parulskis 2018, 154). Pastebėsime, kad istorinių įvykių seka baigiama mitiniu įvaizdžiu. Mitas, nepaisant pastangų jį kvestionuoti, lieka svarbus viena kitą papildančių individualios ir kolektyvinės istorijos santykiui suprasti. „Stingstančio laiko kasyklose“ subjekto istorija žymima geografinės Juodosios upės, kuri, perkelta į kultūros erdvę, atitiktų Stikso upę ir apsėstumą ją įveikti. Protagonistas pripažįsta, kad menas nepralenkia mirties net „įrašytas į dieviškąją Orfėjaus, lygą“. Skeptiškas požiūris į meno ir menininko galias pakeisti istoriją ir žmogų sietinas su religinio prado atrofija. Knygoje pripažįstamas neabejotinas religijos vaidmuo civilizacijų istorijoje, kuriam priešinamas subjekto noras tikėti ir negalėjimas tikėti: „Sėdžiu prie kalėdinio stalo ir nė akimirksniu neprisimenu kūdikėlio Jėzaus“ (Parulskis 2018, 186).

Literatūra, skirtingai negu istoriografija, atidi trauminei afektinei patirčiai, atskleidžiančiai kolektyvinės atminties emocinį aspektą. Esė rinkinyje „Amžinybė manęs nejaudina“ Parulskis išskiria tris trauminės Lietuvos istorijos atminties zonas: partizanai, Sibiro tremtis, Holokaustas. Tai katastrofinės patirtys, netelpančios į didžiųjų naratyvų rėmus, atmetančios racionalias aiškinimo schemas. Esė „Gatvė be pavadinimo“ Parulskis pasakoja, kad viena priešasčių, paskatinusių galvoti ir rašyti apie Holokaustą Lietuvoje, buvo jį sukrėtęs apsilankymas 2010 metais Londono Karo muziejuje ir ten pamatyta schema apie žydų naikinimą Europoje ir jo gimtuosiuose Obeliuose. Emocinis šokas inspiravo romaną „Tamsa ir jos partneriai“, kuriame trauma atsiskleidžia kaip refleksyvus procesas, jungiantis praeitį ir dabartį vaizdinių ir vaizduotės pagalba. Ji visada susijusi su prasmų ambivalentiškumu, pasipriešinimu įvykiui, todėl apauga alternatyviais pasakojimais, kuriuose neretai kitų kančios išstumiamos, pabrėžiant savas. Savo atsakymuose į romano kritiką, pasirodžiusią iš karto

po romano pasirodymo, ir esė rinkinyje „Amžinybė manęs nejaudina“ rašytojas tvirtina, kad Lietuvoje Holokausto patirtis neišsivinta ir kad trauminė patirtis priverčia perinterpretuoti praeitį ir atnaujinti kolektyvinę atmintį, nes liudininkų pasyvumas mažai skiriasi nuo kaltumo ir bendrininkavimo. Atmintis neatskiriama nuo etinės pareigos. Kita vertus, neišvengiama modernios kultūros buvimo ir veikimo strategija yra atsinaujinimo troškimas ir jį lydinti užmarštis. Užmarštis, susikryžiuojančios su atmintimi, daugialypius pavidalus ir funkcijas studijoje „Užmarštis formos“ aprašiusi Aleida Assmann glaustai apibūdina ir keletą užmarštis pavertimo simbolinėmis praktikomis technikų: ištrynimą, uždengimą, nusiėmimą, nutylėjimą, perrašymą, ignoravimą, neutralizavimą, neigimą, praradimą (Assmann 2021, 1619). Jacquesas Derrida knygoje „Archyvų karštingė: freudiškoji impresija“ (pranc. *Mal d'archive: une impression freudienne*) teigia, kad archyvas pirmiausia reiškia ateities, atsako ir atsakomybės klausimą (Derrida 1996, 36), todėl užmarštis priešingybė yra ne atmintis, kuria galima įmantriausiai manipuliuoti, bet teisingumas. Parulskio kūryboje išryškėja dvi santykio su istorija, atmintimi ir užmarštimi perspektyvos. Pirmoji pabrėžia pertrūkius laike, atsisakymą kalbėti apie didingus įvykius ar kančias, antroji - ištikimybę priešastiniam mąstymui. Šias abi perspektyvas, praeitį ir dabartį jungia kaltės ir atpildo motyvai, apimantys ir individo, ir bendruomenės istorijas.

Literatūros sąrašas

- Aristotelis. 1990. Poetika, vertė Marcelinas Ročka. *Aristotelis. Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis.
- Assmann, A. 2021. *Užmarštis formos*, vertė Inga Bartkuvienė. Vilnius: Kultūros barai.
- Barthes, R. 1989. The Discourse of History. *Barthes, R. The Rustle of Language*. Berkeley: University of California Press, 127–140.
- Barthes, R. 2009. Realumo efektas, vertė Irina Žalalytė. *Baltos lankos* 29, 21–29.
- Čerškutė, J. 2018. Sigito Parulskio (ne)laisvojo rašymo pratimas. *Naujasis Židinys-Aidai* 4. Prieiga: <https://nzdinys.lt/jurate-cerskute-sigito-parulskio-nelaisvojo-rasymo-pratimas-nza-4/> [žr. 30 09 2021].
- Derrida, J. 1996. *Archive Fever: A Freudian Impression*, transl. by Eric Prenowitz. Chicago: University of Chicago Press.
- Domańska, E. 2006. The Return to Things. *Archeologia Polona* 44, 171–185.
- Fulda, D., Tschopp, S. (Hg.) 2002. *Literatur und Geschichte: ein Compendium zu ihrem Verhältnis von der Aufklärung bis zum Gegenwart*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Karshan, T., Murphy, K. (Eds.) 2020. *On Essays: Montaigne to the Present*. Oxford: Oxford University Press.
- Montrose, L. 1989. Professing the Renaissance: The Poetics and Politics of Culture. *Veese H. (Ed.). The New Historicism*. New York and London: Routledge, 15–36.
- Parulskis, S. 2018. *Amžinybė manęs nejaudina*. Vilnius: Alma littera.
- Švedas, A. 2018. Kodėl rašytojų kuriami pasakojimai apie istoriją yra reikalingi praeities tyrinėtojams? *Colloquia* 41, 13–32.
- White, H. 2003. *Metaistorija: Istorinė vaizduotė XIX amžiaus Europoje*, vertė Halina Beresnevičiūtė-Nosalova and Gintautė Lidžiuvienė. Vilnius: Baltos lankos.

References

- Aristotle. 1990. Poetika, vertė Marcelinas Ročka. [Poetics, transl. by Marcelinas Ročka]. *Aristotelis. Rinkiniai raštai*. [Aristotle. Selected Writings]. Vilnius: Mintis Publ.
- Assmann, A. 2021. *Užmarštis formos*. [Forms of Forgetting], transl. by Inga Bartkuvienė]. Vilnius: Kultūros barai Publ.
- Barthes, R. 1989. The Discourse of History. *Barthes, R. The Rustle of Language*, Berkeley: University of California Press, 127–140.

- Barthes, R. 2009. The Reality Effect, transl. by Irina Žalalytė. *Baltos lankos* 29, 21–29.
- Čerškutė, J. 2018. Sigito Parulskio (ne)laisvojo rašymo pratimas. [Sigitas Parulskis' (in)free writing exercise]. *Naujasis Židinys-Aidai* 4. Available at: <https://nzidinys.lt/jurate-cerskute-sigito-parulskio-nelaisvojo-rasy-mo-pratimas-nza-4/>. Accessed: 30 September 2021.
- Derrida, J. 1996. *Archive Fever: A Freudian Impression*, transl. by Eric Prenowitz. Chicago: University of Chicago Press.
- Domańska, E. 2006. The Return to Things. *Archeologia Polona* 44, 171–185.
- Fulda, D., Tschoppl, S. (Eds.) 2002. *Literature and History: a Compendium for their Relationship from the Enlightenment to the Present*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Karshan, T., Murphy, K. (Eds.) 2020. *On Essays: Montaigne to the Present*. Oxford: Oxford University Press.
- Montrose, L. 1989. Professing the Renaissance: The Poetics and Politics of Culture. *Veese H. (Ed.). The New Historicism*: New York and Routledge, 15–36.
- Parulskis, S. 2018. *Amžinybė manęs nejudina*. [Eternity does not move me]. Vilnius: Alma littera Publ.
- Švedas, A. 2018. Kodėl rašytojų kuriami pasakojimai apie istoriją yra reikalingi praeities tyrinėtojams? [Why stories about history created by writers are necessary for researchers into the past?]. *Colloquia* 41, 13–32.
- White, H. 2003. *Metaistorija: Istorinė vaizduotė XIX amžiaus Europoje*, vertė Halina Beresnevičiūtė-Nosalova and Gintautė Lidžiuvienė. [Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe, transl. by Halina Beresnevičiūtė-Nosalova and Gintautė Lidžiuvienė]. Vilnius: Baltos lankos Publ.

Особенности интерпретации истории в современной литовской эссеистике

Бируте Мержвинскайте

Резюме. В статье рассматриваются особенности изображения истории в сборнике эссе Сигитаса Парульскиса «Вечность меня не беспокоит» (2018). Исследуется, как культивируемый писателем жанр эссе соединяет субъективность, критическую и ироническую перспективу повествования с конвенциональными категориями историографического анализа (государство, религия, общество, коллективная идентичность, культура). Анализ противоречивых значений и взаимоотношений литературного воображения и исторической фактичности позволяет проверить тезис «нового историзма» об «историчности текста и текстуальности истории».